

Γλώσσα και Κοινωνία

Ενότητα 8: Γλώσσα και Εθνικισμός

Περικλής Πολίτης, Αναπληρωτής Καθηγητής
Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ
Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Γλώσσα και Εθνική ταυτότητα

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

1 Τι είναι εθνική ταυτότητα

Εφόσον ο καθένας μας έχει πολιτισμικούς, ιστορικούς και γλωσσικούς δεσμούς, έχει και μια εθνική ταυτότητα σύμφωνα με την οποία μπορεί να χαρακτηρίζεται (και συχνά όντως χαρακτηρίζεται). Πάντως, ένα άτομο μπορεί να έχει περισσότερες από μία εθνικές ετικέτες (που άλλοτε τις επιλέγει και άλλοτε του επιβάλλονται)

Εθνοτική πλειονότητα-μειονότητα (1)

- **Εθνοτική πλειονότητα** (ethnic majority)
Η ομάδα της οποίας τα μέλη μοιράζονται μια κοινωνικά κυρίαρχη κουλτούρα
- **Εθνοτική μειονότητα** (ethnic minority)
Η ομάδα της οποίας τα μέλη συνδέονται με εθνοτικούς δεσμούς κοινωνικά περιθωριοποιημένους (όχι περιθωριακούς)

Εθνοτική πλειονότητα-μειονότητα (2)

- Σε πολλές περιπτώσεις η εθνοτική πλειονότητα είναι εδραιωμένη σε μια επικράτεια για μεγάλο χρονικό διάστημα ενώ οι μειονοτικές ομάδες είναι τα πιο πρόσφατα προϊόντα της μετανάστευσης, αν και αυτό δεν ισχύει πάντοτε
- Π1 Οι **Αβορίγινες** στην Αυστραλία, οι **Ινδιάνοι** στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι **Κέλτες** στη Βρετανία

Εικόνα 1

Εθνοτική πλειονότητα-μειονότητα (3)

- Η σχέση μιας πλειονότητας και μιας μειονότητας δεν σημαίνει αναγκαστικά και μεγάλη **αριθμητική διαφορά** μεταξύ τους
- Π2 Η περίπτωση του αποικισμού νησιών των Δ. Ινδιών από ευρωπαϊκές δυνάμεις: στα νησιά **Barbados**, που αποικίστηκαν από τη Μ. Βρετανία, το 1684 υπήρχαν 19.508 Βρετανοί και 62.136 Αφρικανοί σκλάβοι

Εικόνα 2

Εθνοτική πλειονότητα-μειονότητα (4)

- Σε όλες τις περιπτώσεις συνύπαρξης πλειονότητας και μειονότητας, η **κοινωνική και πολιτισμική κυριαρχία της πρώτης ομάδας εδραιώνει τις ιδεολογίες της** (τα πιστεύω και τα αξιακά της συστήματα) **ως νόρμες με τις οποίες, όπως συνήθως πιστεύεται, συμφωνεί 'ο καθένας'**.

Π3 'Η Ελλάδα είναι χώρα Ορθοδόξων Χριστιανών '

Π4 'England is a White Anglo-Saxon Protestant (WASP) country'

Π5 'Everybody speaks English here [in Britain]'

Εθνοτική πλειονότητα-μειονότητα (5)

- Οι εθνοτικοί δεσμοί μειονοτικών ομάδων καθίστανται αόρατοι (επειδή δεν γίνεται λόγος γι' αυτούς) ή, στην καλύτερη περίπτωση, **μαρκάρονται** ως **‘διαφορετικοί’**, ή, στη χειρότερη περίπτωση, ως **‘αποκλίνοντες’**, όταν συγκρίνονται με τους δεσμούς της πλειονότητας

Εικόνα 3

Εθνοτική πλειονότητα-μειονότητα (6)

- Η σχέση ορισμένων εθνοτικών χαρακτηριστικών μεταξύ τους και η διαφορά τους από τη νόρμα σημαίνει ότι όροι όπως **εθνοτικός** (ethnic) κατέληξαν να δηλώνουν οτιδήποτε εκλαμβάνεται ως φυλετικά και / ή πολιτισμικά διαφορετικό από το κύριο ρεύμα, αν όχι γραφικό
- Π6 ‘We know it was a very **ethnic** flight’
(δήλωση εκπροσώπου Τύπου ενός αμερικανικού αεροδρομίου, όταν ένα αεροπλάνο αεροπορικής εταιρείας που ταξίδευε με προορισμό τη Δομινικανή Δημοκρατία συνετρίβη)
- Π7 ‘**ethnic** sauce’
- Π8 ‘spicy **ethnic** food’

Εθνικότητα

- Η εθνικότητα, επειδή περιλαμβάνει πολλά διαφορετικά χαρακτηριστικά, μπορεί μερικές φορές να είναι πολυεπίπεδη

Π9 'Βρετανική εθνική ταυτότητα'

- Άγγλοι
- Ουαλοί
- Σκοτσέζοι
- Β. Ιρλανδοί

Εθνική ταυτότητα-χαρακτηριστικά

- Το γεγονός ότι η **εθνική ταυτότητα** μπορεί να ενσωματώσει πολλά διαφορετικά χαρακτηριστικά σημαίνει ότι ο ορισμός της δεν είναι ούτε **ξεκάθαρος** ούτε **ομοιογενής**
- Στη διαμόρφωση εθνοτικών χαρακτηρισμών μπορεί να δοθεί **προτεραιότητα σε ορισμένα** και όχι σε κάποια άλλα (θεωρούμενα εθνικά) **χαρακτηριστικά**

Πλειονοτικές-μειονοτικές ομάδες

- Οι οπτικές που υιοθετούνται από πλειονοτικές ομάδες σε σχέση με εθνικές μειονοτικές ομάδες (μπορούν να) έχουν ισχυρή επίδραση στον τρόπο που αντιμετωπίζονται οι τελευταίες, γιατί οι οπτικές αυτές διαχέονται μέσα από τμήματα οργανισμών του κυρίαρχου ρεύματος, που διαφυλάσσουν την εθνική νόρμα, όπως είναι τα **Μέσα ενημέρωσης** και τα **εκπαιδευτικά συστήματα**

2. Η γλώσσα της προκατάληψης-1

2.1 (Φυλετικό) *Εμείς vs. Αυτοί*

Σε τοποθετήσεις πάνω στο ζήτημα της εθνικής ταυτότητας γίνεται συχνά ένας διαχωρισμός ανάμεσα στο *εμείς* και το *αυτοί*

- Π1 Εμείς οι Έλληνες τους μισούμε (π.χ. τους Τούρκους)
- Οι ομάδες του **εμείς** και του **αυτοί** αλλάζουν στον βαθμό που εισάγονται διαφορετικά εθνικά χαρακτηριστικά και διαφορετικοί δεσμοί

Περιπτώσεις ιδεολογικής διαίρεσης

- Χαρακτηριστικές περιπτώσεις της *ιδεολογικής διαίρεσης* αυτού του είδους μπορεί να παρατηρήσει κανείς στους **λόγους πολιτικών ομάδων που αυτοπροβάλλονται ως γνήσιοι εκπρόσωποι μιας εθνοτικής πλειονότητας**

Εθνικιστικός λόγος (1)

- Ο εθνικιστικός λόγος εκφράζει την αντίθεσή του στη **μετανάστευση** ορισμένων εθνικών ομάδων από χώρες του Τρίτου Κόσμου στη Δύση: οι εν λόγω εθνοτικές μειονοτικές ομάδες περιγράφονται ως ο επικίνδυνος *‘άλλος’*, ένα *αυτοί* που απειλεί την ευταξία και την ασφάλεια του *εμείς*

Π2 *‘το αίσθημα εθνικής και πολιτισμικής ενότητας των συμπατριωτών μας’*, *‘οι πρόγονοί μας’*, *‘η χώρα μας’*, *‘η πατρίδα μας’*, *‘η ιστορία μας’*

Εθνικιστικός λόγος (2)

- Το κοινό του εθνικιστικού λόγου προσφωνείται ως *εσύ / εσείς* και θεωρείται δεδομένο ότι συμμερίζεται τα πιστεύω του *εμείς*
 - Π3 'Δεν είναι πλέον καιρός να ενδιαφερθούμε για τον λαό μας, για τους εαυτούς μας;' Όπως κι εσείς έτσι κι εμείς λέμε 'ναι'.

Εθνικιστικός λόγος και μετανάστες

- Ο εθνικιστικός μεταναστευτικός λόγος (της πολιτικής ρητορείας και των Μέσων) συχνά πλέον συνδέει τους μετανάστες με την **τρομοκρατία**. Η απόδοση στο αυτοί χαρακτηρισμών όπως ‘τρομοκράτες’ ή ‘εξτρεμιστές’ (που έχουν ιδιαίτερα αρνητικές συνδηλώσεις) κατασκευάζει και ενισχύει την εικόνα του επικίνδυνου εισβολέα.

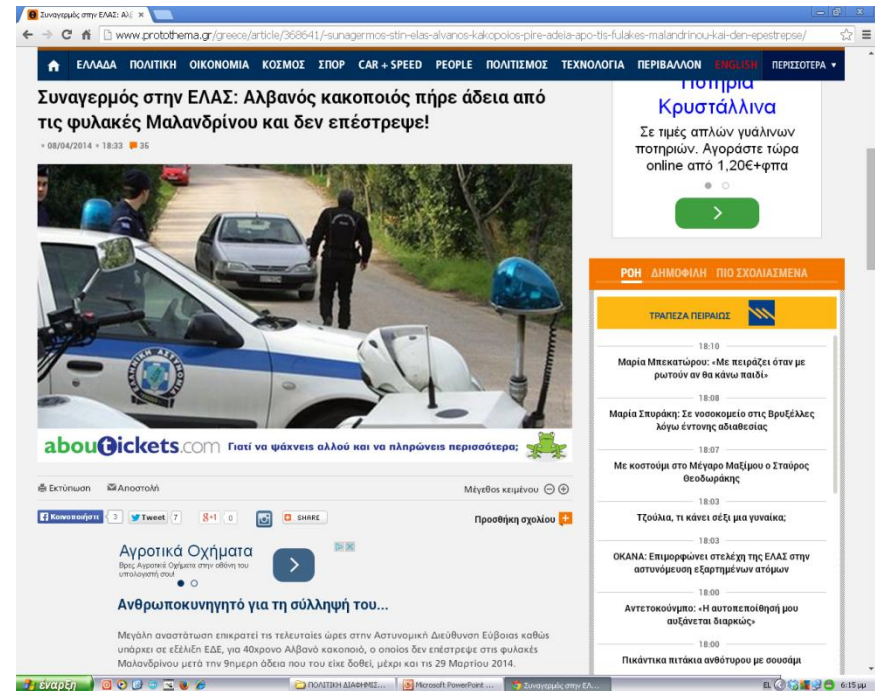

Εικόνα 4

Χρήση αρνητικών συμπαράθεσεων

- Η επίμονη χρήση τέτοιων αρνητικών συμπαράθεσεων (*Αλβανός κακοποιός, Άραβες τρομοκράτες, φονταμενταλιστές μουσουλμάνοι κ.λπ.*) μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο στην οπτική που υιοθετεί η κοινή γνώμη για μια εθνοτική μειονοτική ομάδα

Εικόνα 5

2. Η γλώσσα της προκατάληψης-2

2.2 Αρνητικός χαρακτηρισμός

- Εθνοτικές μειονοτικές ομάδες μπορούν να μετατραπούν, μέσα από ορισμένες μορφές λόγου, σε **απειλητικά κοινωνικά στερεότυπα**, αν συσχετιστούν με έννοιες οι οποίες μεταφέρουν την αίσθηση της άμεσης επιρροής ή απειλής για πολλούς ανθρώπους

Π1 'Αυτοί καρπώνονται τα οφέλη από τους φόρους μας και θέτουν σε κίνδυνο όχι μόνο την εργασιακή μας ασφάλεια αλλά ακόμη και τις ζωές μας'

- Τέτοιες αρνητικές κατασκευές υποβοηθούνται ή πραγματώνονται μέσα από τη χρήση '**χαρακτηρισμών πρωταρχικής ισχύος**' ('labels of primary potency')

Χαρακτηριστικά και αναγνωριστική δυνατότητα (1)

- Υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά (χρώμα, βάρος, προφορά, κ.λπ.) που
 - φαίνεται να μεταφέρουν περισσότερη **αναγνωριστική δυνατότητα** από άλλα
 - είναι εκείνα τα οποία σημαδεύουν τη διαφορά από αυτό που θεωρείται κύριο ρεύμα
- Π2 Αν ένα πρόσωπο εκληφθεί ως εθνοφυλετικά αποκλίνον ή ως σωματικά ανάπηρο, τότε αυτά είναι τα χαρακτηριστικά που επιβάλλεται να προσέξουμε και να αναφέρουμε πρώτα
- **‘Οι χαρακτηρισμοί πρωταρχικής ισχύος εμποδίζουν εναλλακτικές ταξινομήσεις’** (Allport), δηλαδή μας κατευθύνουν στο πώς θα εκλάβουμε το περιγραφόμενο πρόσωπο ή ομάδα

Χαρακτηριστικά και αναγνωριστική δυνατότητα (2)

- Με την πάροδο των χρόνων οι κοινωνίες υιοθετούν πιο φιλελεύθερες οπτικές οι οποίες εμποδίζουν τέτοιες διακρίσεις, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ορισμένα χαρακτηριστικά έχουν χάσει την αναγνωριστική 'δυνατότητά' τους (και κυρίως τα χαρακτηριστικά που έχουν σχέση με την εθνική ταυτότητα).
- Ωστόσο, είναι πιο δύσκολο σήμερα, σε ορισμένους δημόσιους χώρους, να μιλήσει κανείς ρητά και απαξιωτικά για ένα γνώρισμα που εκλαμβάνεται ως διαφορά από το κύριο ρεύμα.
- Π3 Η χρήση *ρατσιστικής ορολογίας* (π.χ. *νέγρος, γύφτος*), μιας μορφής ρητά αρνητικού εθνοτικού χαρακτηρισμού, μαρκάρει την **ετερότητα** (otherness) της ομάδας που περιγράφεται και εμποδίζει την κοινωνική αποδοχή των στιγματιζόμενων ως ατομικότητων, δηλαδή ως προσώπων

Χρήση όρων ταυτότητας

- Ένας άλλος τρόπος με τον οποίο κάποιες ομάδες μπορούν να χαρακτηριστούν αρνητικά είναι μέσα από τη **επίμονη χρήση όρων ταυτότητας (identity terms) οι οποίοι κατέληξαν να κωδικοποιούν αρνητικά κοινωνικά στερεότυπα**
 - Π4 Στα βρετανικά Μέσα ο χαρακτηρισμός **'Black'** συνδέεται συχνά με αρνητικά λεξήματα όπως *hate, fight, riot*
 - Π5 Επίσης, όπως έχει παρατηρήσει ο van Dijk [(1987) ***Communicating Racism: Ethnic Prejudice in Talk and Thought***], στον **συντηρητικό** και **λαϊκίστικο** βρετανικό Τύπο η αναφορά σε αρνητικά θέματα που σχετίζονται με μειονοτικές ομάδες (π.χ. εγκλήματα) 'υπερ-εθν(οτ)ικοποιείται' ενώ η αναφορά σε ιστορίες που θεωρούνται θετικές 'απο-εθν(οτ)ικοποιείται'
«*Can you explain why black Englishmen and women who win Olympic medals or excel at games are described as 'English' while those who riot and throw petrol bombs are almost inevitably 'West Indian'?*»
(επιστολή αναγνώστη στον Τύπο που αναπαράγεται από τον van Dijk)
 - Π6 *Jamaican* > διακίνηση ναρκωτικών
Muslim > ισλαμική τρομοκρατία

- Η επίμονη χρήση **εθνοτικών** χαρακτηρισμών που κατέληξαν να έχουν απαξιωτικές συνδηλώσεις ασκούν την ίδια επιρροή με τους **ρατσιστικούς** χαρακτηρισμούς: **ενισχύουν αρνητικά στερεότυπα και αποδυναμώνουν κοινωνικά τις ομάδες που μαρκάρονται**
- Μέλη μειονοτικών ομάδων επιχειρούν να υποβιβάσουν την ισχύ απαξιωτικών εθνοτικών χαρακτηρισμών χρησιμοποιώντας αυτούς τους όρους μεταξύ τους ως **θετικούς δείκτες αναγνωρισμού της ομάδας**. Βλ. τη χρήση του *nigger* μεταξύ Μαύρων

Π7 Η ταινία του Κ. Ταραντίνο *Jackie Brown* (1997) έδειξε την πολυπλοκότητα του προβλήματος

- **Εν τέλει, είναι δύσκολο να περιοριστεί η κοινωνική δύναμη αρνητικών εθνοτικών χαρακτηρισμών, ώστε να μετατραπούν σε θετικούς δείκτες εθνοτικής ταυτότητας, γιατί οι εθνοτικές προκαταλήψεις συνεχίζουν να υφίστανται και να επιβάλλουν αρνητική αναγνωριστική δυνατότητα.**

3. Η χρήση της γλώσσας ως δείκτη εθνικής ταυτότητας (1)

- Μια συγκεκριμένη οπτική πάνω στην ετερότητα μιας εθνοτικής ομάδας δημιουργεί, σε κάποια μέλη αυτής της ομάδας, την **επιθυμία συμμόρφωσης** προς αυτό που θεωρείται **κύριο ρεύμα**
- Αυτή η επιθυμία συχνά τροφοδοτείται από έναν **συσχετισμό των πολιτισμικών κανόνων του κύριου ρεύματος με την κοινωνική επιτυχία**

3. Η χρήση της γλώσσας ως δείκτη εθνικής ταυτότητας (2)

- Ωστόσο, για πολλά μέλη αυτής της ομάδας, η ώθηση του κύριου ρεύματος δεν είναι απλή υπόθεση: υπάρχει συχνά μια ένταση ανάμεσα στη **συμμόρφωση σε ευρύτερες νόρμες** (πολιτισμικά και γλωσσικά) και τη **διατήρηση της ατομικής εθνοτικής ταυτότητας**
- Έτσι, μέλη εθνοτικών μειονοτήτων συνεχίζουν να συμμετέχουν σε πολιτισμικές, θρησκευτικές και γλωσσικές πρακτικές οι οποίες τα σημαδεύουν ως διαφορετικά σε σχέση με εθνοτικές πλειονότητες

Η περίπτωση της Γλώσσας

- Όσον αφορά τη **γλώσσα**, αυτό μπορεί να σημαίνει διατήρηση ή αναβίωση μιας μητρικής γλώσσας διαφορετικής από εκείνη που χρησιμοποιείται και έχει καθιερωθεί ως επίσημη από την εθνική πλειονότητα
- Τέτοιες επιλογές δεν αντιμετωπίζονται με ευνοϊκή ματιά από μέλη της πλειονότητας τα οποία έχουν τη δύναμη να τις περιορίσουν και να τις παρεμποδίσουν

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

- Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνα 1: Kane-Big Snake, Chief of the Blackfoot Indians

http://commons.wikimedia.org/wiki/File%3AKane-Big_Snake%2C_Chief_of_the_Blackfoot_Indians.jpg

Paul Kane [Public domain], via Wikimedia Commons from Wikimedia Commons

Εικόνα 2: Mali Peul woman

http://commons.wikimedia.org/wiki/File%3AMali_Peul_woman.jpg

By Ferdinand Reus from Arnhem, Holland (Peul - lady, Mali) [CC BY-SA 2.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0>)], via Wikimedia Commons from Wikimedia Commons

Εικόνα 3: Naxi Musicians I

http://commons.wikimedia.org/wiki/File%3ANaxi_Musicians_I.jpg

By Peter Morgan from Beijing, China (Flickr) [CC BY 2.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by/2.0>)], via Wikimedia Commons from Wikimedia Commons

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

- Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Communicating Racism: Ethnic Prejudice in Thought and Talk. By Teun A. van Dijk. Newbury Park, Calif.: Sage, 1987.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Περικλής Πολίτης.
«Γλώσσα και Κοινωνία. Γλώσσα και Εθνικισμός». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη
2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
http://opencourses.auth.gr/eclass_courses.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

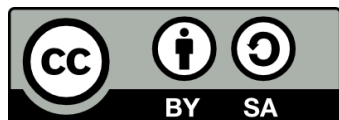
[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: <Γιομελάκης Δημήτριος>
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό εξάμηνο 2014-2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

